

28. О доставлении сведений о ярмарках. Высочайшее повеление, объявленное министром внутренних дел гражданским губернаторам. 1817. Ноября 28. *ПСЗ РИ. Собрание первое*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. XXIV. № 27 167. С. 895.
29. О позволении записываться в купечество во всякое время года. Именной [указ], данный Сенату. 1808. Августа 19. *ПСЗ РИ. Собрание первое*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. XXXI. № 23 240. С. 543–544.
30. О мерах по взысканию накопившихся по государству недоимок. Сенатский [указ] с изъяснением Комитете министров. 1818. Ноября 7. *ПСЗ РИ. Собрание первое*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. XXXV. № 27 572. С. 608–609.
31. О некоторых облегчениях по гильдейским повинностям. Именной [указ], данный Сенату. 1827. Декабря 21. *ПСЗ РИ. Собрание второе*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. II. № 1 631. С. 1 088–1 090.
32. О облегчении торгующего класса и в особенности мелочных промышленников в платеже подати. Именной [указ], данный Сенату. 1825. Августа 31. *ПСЗ РИ. Собрание первое*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. XL. № 30 468. С. 441–442.
33. О писании билетов и контрактов на занятие лавок, погребов и мест во время ярмарок на гербовой бумаге. Сенатский [указ]. 1819. Июня 25. *ПСЗ РИ. Собрание первое*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. XXXVI. № 27 854. С. 243–245.
34. Об устройстве гильдий и о торговле прочих состояний. Дополнительное постановление. 1824. Ноября 14. *ПСЗ РИ. Собрание первое*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. XXXIX. № 30 115. С. 588–612.
35. Орлик В. М. Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період: Монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2007. 631 с.
36. Решетченко Д. В. Правобережна Україна в міжнародній торгівлі зерном наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. *Український історичний журнал*. 2007. № 4. С. 69–81.
37. Решетченко Д. В. Правобережна Україна в міжнародній торгівлі зерном у 30–40-х рр. XIX ст. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. Вип. VIII. С. 284–290.
38. Рудченко И. Я. Исторический очерк обложения торговли и промыслов в России, с приложением материалов по торгово-промышленной статистике. Санкт-Петербург: тип. В. Киршбаума, 1893. 492 с.
39. Рындинский П. Г. Городское гражданство дореформенной России. Москва: Наука: изд-во АН СССР, 1958. 559 с.
40. Рыздзюнский П. Г. Гильдейская реформа Канкринна. *Исторические записки*. Москва, 1952. Т. 40. С. 111–138.
41. Свод законов Российской империи. Т. XI. Ч. 2. Свод уставов и учреждений торговых. Санкт-Петербург, 1832. Кн. 1. 1053 с.
42. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття. Київ: Інститут історії України, 2005. 427 с.
43. Устав Торговый. *Свод законов Российской империи*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1857. Т. 11. Ч. II. Уставы кредитный, торговый, о промышленности фабричной и заводской, и устав ремесленный. 1239 с.
44. Учреждение Министерства полиции. Манифест. 1811. Июня 25. *ПСЗ РИ. Собрание первое*. Санкт-Петербург: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. XXXI. № 24 687. С. 719–728.

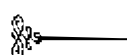
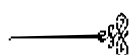
DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.21.13>

УДК 94(477.8):82-94

Анатолій Трембіцький

Історія Волині в творчих здобутках Євфимія Сіцінського

В статті висвітлено значний вклад відомого історика, етнографа і краєзнавця України Євфимія Сіцінського, як бібліо- і історіографа, у вивчення та популяризацію історії Волинського краю, подана коротка характеристика його маловідомих праць із життя населення Волині. Стверджено, що у драматичній історії українського народу є величні постаті, яких ніколи не огорне темінь забуття, які завжди будуть з Україною, попри лихоліття і незгоди, байдужість і духовне зубожіння. Саме до таких належить Євфимій Сіцінський, в особі якого, українська наука має справжнього знавця української історії, мистецтва, церковної архітектури, етнографії, археології, краєзнавства, бібліографії і музейної справи. Небагато знайдеться діячів, які могли б зрівнятися з ним широтою світогляду, багатогранністю інтересів, незгасною жадобою до творчості. Доведено, що наукові здобутки Є. Сіцінського, в т. ч. статті-рецензії на

праці з історії Волині, підтверджують широту його наукових захоплень. Оцінюючи бібліографічну діяльність вченого, автор твердить, що її слід сприймати, як українознавчу працю, спрямовану на створення найповнішої джерельної бази з історії України, як підґрунтя розвитку культури українського народу, що базується на рідній мові, державності і вірі, як шлях, позначений досягненнями в галузі бібліографії. Сіцинський прийшов до цієї діяльності через власну наукову роботу, виявивши ерудицію енциклопедиста, здатність до логічного мислення, аналізу і синтезу знань, акуратність і точність, готовність і спроможність бути посередником між книжкою та її читачем. Практичне значення дослідження пролягає у тому, що фактичний матеріал, результати та висновки можуть слугувати для подальшої розробки проблем краєзнавчого руху на Волині, а сам доробок дослідника заслуговує на подальше ретельне вивчення.

Ключові слова: Волинь, Євфимій Сіцинський, історія, етнографія, рецензії.

Anatoly Trembitsky. The history of Volyn in the creative achievements of Euphemia Sitsinsky.

The article highlights the significant contribution of the famous historian, ethnographer and local historian of Ukraine Euphemia Sitsinsky, as a bibliographer and historiographer, in the study and promotion of the history of Volyn region, gives a brief description of his little-known works on the life of Volyn. It is stated that in the dramatic history of the Ukrainian people there are majestic figures who will never be shrouded in darkness, who will always be with Ukraine, despite the hardships and disagreements, indifference and spiritual impoverishment. These include Euphemia Sitsinsky, in whose person, Ukrainian science has a true connoisseur of Ukrainian history, art, church architecture, ethnography, archeology, local lore, bibliography and museum work. There are few figures who could match his breadth of worldview, diversity of interests, unquenchable thirst for creativity. It is proved that the scientific achievements of E. Sitsinsky, including articles-reviews on works on the history of Volyn, confirm the breadth of his scientific hobbies. Evaluating the bibliographic activity of the scientist, the author argues that it should be perceived as a work of Ukrainian studies aimed at creating the most complete source base on the history of Ukraine, as a basis for the development of culture of the Ukrainian people based on native language, statehood and faith. areas of bibliography. Sitsinsky came to this activity through his own scientific work, discovering the erudition of an encyclopedist, the ability to think logically, analyze and synthesize knowledge, accuracy and precision, willingness and ability to mediate between the book and its reader. The practical significance of the research lies in the fact that the factual material, results and conclusions can serve for further development of the problems of the local lore movement in Volyn, and the researcher's work deserves further careful study.

Key words: Volyn, Evfymiy Sitsinsky, history, ethnography, reviews

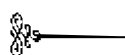
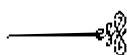
У драматичній історії нашого народу є величні постаті, яких ніколи не огорне темінь забуття, які завжди будуть з Україною, попри лихоліття і незгоди, байдужість і духовне зубожіння. До них насамперед слід віднести – Євфимія Сіцинського, в особі якого, українська наука має справжнього знавця української історії, мистецтва, церковної архітектури, етнографії, археології, краєзнавства, бібліографії і музейної справи. Небагато знайдеться діячів, які могли б зрівнятися з ним широтою світогляду, багатогранністю інтересів, незгасною жадобою до творчості. Його ім'я тісно пов'язане з діяльністю вітчизняних діячів, які визначали феномен українського національного відродження наприкінці XIX – початку XX ст., його особистість, яка відіграла видатну роль в українській історії і досі недостатньо вивчена, громадська і наукова діяльність сповнена суперечливих свідчень сучасників і протилежних оцінок, його роль як історіографа і бібліографа, ще й досі залишаються мало знаними. Документальна спадщина вченого, а це більше 300 праць і біля 150 статей-рецензій на 1162 історично-краєзнавчі та етнографічні статті з різних видань тогочасної Росії, що були в видрукуванні російською і лише більше десятка українською мовою [1].

Велика наукова спадщина Є. Сіцинського впливала і продовжує впливати на дослідників України, йому присвячено три наукових форуми, про нього написано більше 300 праць, статей, спогадів, гасел тощо. Він один із тих небагатьох людей, якого природа обдарувала винятковим талантом не в одній, а в декількох ділянках, він був визначним істориком, етнографом, археологом, краєзнавцем, мистецтвознавцем, бібліо- і історіографом, музеєзнавцем, просвітителем.

Значну увагу вчений приділяв дослідженню історії України, зокрема, неодноразово звертався до історії Волині. Підтвердженням цьому є його статті-рецензії на праці відомих дослідників історії Волинської землі, видрукувані в «Літературно-Науковому Віснику» і «Записках НТШ».

Так, у фондах ЦДА України, м. Львів, виявлені рукописи опрацьованих Євфимієм Сіцинським 29 статей з 117 журнальних номерів «Волинських єпархіальних відомостей» та 1 книги, на підставі яких він підготував сім статей-рецензій для «ЛНВ», що був аж до початку першої світової війни, найвизначнішим літературно-науковим журналом і відігравав важливу роль єднання усіх культурних сил поділеної чужими державними кордонами України.

Також виявлено 15 його маловідомих статей-рецензій видрукуваних у рубриці «Наукова хроніка» «Записок НТШ» – періодичному журналі, присвяченому питанням української історії,

філології й етнографії. Із «Записками НТШ» співпрацювали усі визначні українські вчені, українознавці, що лише підтверджує високий рівень наукового опрацювання Є. Сіцінським матеріалів з історії Волинського краю. Під час вивчення цих матеріалів встановлено, що ним опрацьовано у 1895-1908 рр. для «Записок» 69 статей із «Волинських єпархіальних відомостей» та 3 книг. Саме завдяки Євфимію Сіцінському збережено відомості майже про сто публікацій, які так і залишилися б невідомими для сучасних дослідників минулого Волині і України взагалі. Він добре розумів, що певною мірою зрусифікований український читач не завжди може знайти та отримати необхідну літературу, тому, всі ці історичні та етнографічні праці і сьогодні варті уваги та мають дуже велику вартість, в них стисло подано відомості про історію українського народу та церкви на Волині, імена та історично-хронологічні дати.

Ці бібліографічні огляди вченого, були і залишаються невичерпним джерелом відомостей з питань української історії та краєзнавства, і тому він заслуговує на те, щоб його вважали бібліографом української історичної літератури. Враховуючи важливість для української історіографії виявлених статей-рецензій Є. Сіцінського за період 1895-1908 рр. підготовлених для «ЛНВ» і видрукованих у «Записках НТШ», та з метою їх введення в науковий обіг, подаємо їх перелік повністю.

Рецензії на праці А. Буйницького «Исторический очерк о Пражевской иконе Божией Матери», К. Гвоздиківського «Где существовал на Волини Дубицкий Введенский православный монастырь», Г. Крижанівського «Рукописные Евангелия Волинского епархиального древнехранилища», М. Теодоровича «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии», «К истории Колодеженского Вознесенского монастыря, некогда существовавшего в Новограде Волинском уезде Волинской губернии», «Три подлинные завещания дворян Феодора и Евы Домашевских Почаевскому монастырю от 1649, 1659 и 1665 г.» і «Отчет Волинского Церковно-Археологического общества за 1894 г. Устав общества, утвержденный 15 сент.-11 окт. 1893 г. св. Синодом» (1895) [2].

Рецензії на праці М. Теодоровича «До історії Почаївської Лаври», «сторико-статистичний опис церков та парафій Волинської єпархії», «Історія первісного устрою Волинської духовної семінарії та реєстри вихованців, що скінчили курс науки за століття її існування (1796-1896)», Н. Трипольського «До історії давнього православного Почаївського монастиря на Волині» (1896) [3].

Рецензії на праці Б. Давидовича «Историческое значение православия», «Судьбы православия и русской народности на Волини в последнее столетие (1796-1896)», Г. Крижанівського «Почаевская Успенская Лавра под управлением священно-архимандрита Высокопреосвященного Модеста, Архиепископа Волинского (1889-1897)», М. Теодоровича «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии», В. Туркевича «К истории Почаевской обители» і статті «Документи, относящиеся к древней истории православного Почаевского монастыря на Волини», «История первоначального устройства Волинской духовной семинарии и списки воспитанников, окончивших курс учения в ней в течении столетия ее существования (1796-1896)» (1897) [4].

Рецензії на праці А. Левицького «Церковно-приходская летопись с. Глубочка Житомирского у.», А. Малевича «Тригорский Преображенский монастырь (Житомирского уезда)», М. Теодоровича «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии», «К истории Почаевской Лавры», Н. Трипольського «Документи относящиеся к древней истории православного Почаевского монастыря на Волини» (1898) [5].

Рецензії на праці Г. Крижанівського «Описание иконы Успения Божией Матери, пожертвованной в 1590 г. Почаевской Успенской церкви основательницей и фундаторшей Почаевского монастыря Анной Гойской», А. Малевича «Древняя Жидинская архимандрия на Волини», М. Теодоровича «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии» і статті «Волинь на XI Археологическом Съезде в Киеве», «Краткое описание памятников древности, поступивших в Волинское Епархиальное Древнехранилище от 1 авг. 1894 по 1 ноября 1898 г.» (1899) [6].

Рецензії на праці А. О-кого «Мстиславов храм в г. Владимире Волинском», А. Малевича «К истории древней Жидичинской архимандрии», А. Песоцького «Предшественники духовных

консисторій-соборные “крылосы” в западной русской церкви в XV – XVI в.», В. Страшкевича «Монастырь в местечке Гоще Острожского уезда Волынской губернии в начале XIX столетия», М. Теодоровича «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии», О. Фотинського «Очерк истории мелкого дворянства овручско-житомирского в эпоху польского режима (XII – XVIII ст.)» і статтю «Кременецкое мужское духовное училище, исторический очерк» (1900) [7].

Рецензії на праці А. Буйницького «Село Прожев Житомирского уезда», С. Гамченко «Древний поселок и могильник в урочище Стуга (близ с. Студеницы, Житомирского уезда, Волынской губ.)» (1901), А. Малевича «Древняя Жидичинская архимандрия на Волини», В. Площанського «Прошлое Холмской Руси», Г. Рафальського «Главный источник Острожской библии», М. Теодоровича «Волынская духовная семинария» та «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии» (Т. I: Житомирский, Новоград-Волынский и Овручский уезды. Т. II: Ровенский, Острожский и Дубенский уезды. Т. III: Кременецкий и Заславский уезды. Т. IV: Старокопанинский уезд) (1898), І. Тихомирова «Галицкая митрополия. Церковно-историческое исследование» (1895) і книги «Акты Виленской Комиссии для разбора древних актов. т. XXVII», «Виленский Археографический Сборник. т. XII» (1901) [8].

Рецензії на праці Архимандрита Амвросия «Молдавский старец Паисий Величковский (1722-1794)», А. Малевича «Древняя Жидичинская архимандрия на Волини», «К истории древней Жидичинской архимандрии на Волини», М. Теодоровича «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии» (1902) [9].

Рецензії на праці А. Малевича «К истории Жидичинской архимандрии на Волини», М. Теодоровича «К истории Почаевской Лавры», «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии» (1903) [10].

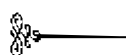
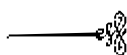
Рецензії на праці Г. Вийка «Луцкое Крестовоздвиженское братство», М. Теодоровича «К истории Заручаевского Свято-Успенского монастыря некогда существовавшего в г. Овруче», «К истории Почаевской Лавры: Село Верещаки, Кременецкого уезда, как заставное владение Почаевского монастыря в 1687-1700 гг.», «К истории Почаевской Лавры: Тяжебное дело Почаевского монастыря с дворянами в 1670-1710 гг.», «К истории Почаевской Лавры: Удостоверение, данное игуменом Почаевского монастыря Местные благочестивые обычаи и установления у православных на Волини» і статтю «Сведения о роде Домашевских, строителей соборного храма в Почаевской лавре» (1904) [11].

Рецензії на праці Ієромонаха Стефана (Твердинського) «Несколько слов об историческом прошлом и о современном состоянии Крестовоздвиженской Дубенской пустыни», А. Малевича «К истории древней Жидичинской Архимандрии на Волини», Г. Ольховського «О начале г. Холма и Холмской епархии», Г. Рудикова «Княгиня Мария Загоровская» і статей «Окружное письмо униатского митрополита Афанасия Шептицкого к духовенству в 1738 г.», «К истории Почаевской Лавры» (1905) [12].

Рецензії на праці Ф. Делекторського «Митрополит Литовский Иосиф Симашковозсоединитель западно-русских униатов с православною церковью», В. Струманського «Местные благочестивые обычаи и установления у православных на Волине» (1906) [13].

Рецензії на праці К. Левитського «Константин Константинович Острожский, доблестный защитник православия и охранитель интересов православной церкви», Г. Рафаловського «Русский философ 18-го века Григорий Сковорода», В. Струминського «Исторический очерк Городищенского женского монастыря» і статей «Новооткрытое подлинное письмо преподобного Иова Почаевского к царю Михаилу Федоровичу Романову», «Песнь о чудотворном образе Почаевской Пречистой Богородицы» (1908) [14].

До історії Волинського краю дослідник звертався багатьох своїх працях. Так, у фондах Державного архіву Хмельницької області віднайдена та видана рукописна праця Є. Сіцинського «Болоховское княжество (1150-1257)» [15], в якій він показав загадку й до нині ще не повністю з'ясовану сторінку історії Давньої Русі, про літописну Болохівську землю, що виокремилася в XII – XIII ст. в удільну Болохівську державу у межиріччі верхів'їв Південного Бугу і Случа, на порубіжжі Київського і Галицько-Волинського князівства, нині ця територія охоплює межі Східного Поділля і Південно-Східну Волинь. Болохівщина, як вказував Є. Сіцинський, славилася

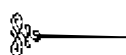
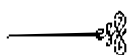

численними поселеннями, могутніми фортецями європейського рівня, високо розвинутими ремеслами і торгівлею. У праці він визначив кордони, подав характеристику етапів становлення, розвитку і занепаду князівства, відніс його населення, літописних дулібів-волинців, до давніх українців, що мешкали на волино-подільських теренах у 1150-1257 рр. Євфимій Йосипович висвітлив у праці життя гордих і свавільних болоховців, їх зв'язки з угорським королем і татарами, показав їх як жертв в галицько-монгольській війні, що вирувала в той час на Русі та їх боротьбу з галицьким князем Данилом. У 1919 р. Є. Сіцінський крім лекцій з церковної археології студентам богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету, читав студентам історико-філологічного факультету університету спецкурс з історії, серед лекцій цього спецкурсу ним була прочитана лекція «Болохівські князі і Болохівська земля» [16], проте віднайти її текст поки що не вдалося.

Також у фондах Державного архіву Хмельницької області зберігається маловідомий авторський рукопис праці Є. Сіцінського «Хмельницький замок і матеріали по м. Хмельнику» [17], яку він розпочав у 1900 р., а закінчив у 1931 р. В ній він висвітлив історію виникнення, становлення на терені бувшого Болохівського князівства міста Хмельник, побудови його замку, цієї унікальної пам'ятки архітектури минулого, провів аналіз типу і плану оборонної споруди, форми і характеру архітектурного мистецтва, показав значення фортифікаційних споруд замку, що свідчили про складну і бурхливу історію краю і вражали сучасників не тільки військово-інженерними, а й високими архітектурно-художніми даними.

Крім того, в своєму маловідомому історичному нарисі «Гектор Кам'янецької фортеці» (1934) [18] Є. Сіцінський описав дійсні події облоги та захоплення турками Кам'янця в 1672 р. та одного з оборонців Кам'янецької фортеці Юрія-Михала Володийовського – головного героя роману Генріка Сенкевича «Пан Володийовський». Євфимій Йосипович спираючись на архівні матеріали, спогади свідків подій та наукові праці Й. Ролле, М. Костомарова та інших створив образ реального героя, який мав деякі відношення до подій на Волині. Він показав у праці, як Володийовський розгромив розбійника Дрозда (Дрозденка), одного з тих самозваних полковників, що з'являлися на Україні в часи «Руїни», після смерті Богдана Хмельницького і грабували населення. Володийовський одержавши звістки про грабіжника Дрозда, кинувся зі своїм загоном за ним і біля Перекоринець ніччю напав несподівано на Дрозда й розгромив його. Сам Дрозд із деякими своїми співучасниками спасся, користуючись темрявою ночі, і поскакав до Брацлава... Юрій Володийовський після розгрому Дрозда під Перекоринцями з «худобахолка» став перетворюватися в заможнього землянина і ... став знаменитим войовником» [19]. Але не судилося Володийовському довго бути тим паном. Наближалася війна з Туреччиною, війна тим більш страшна, що в Польщі на верхах не вірили в можливість цієї війни і через це не було зроблено належних військових приготувань... Величезне турецьке військо... восени 1671 р. сконцентрувалося в Тракії й Македонії, а весною наступного року виступило у похід і перейшло Дунай... Головні сили турок посунули в напрямку Кам'янця й в липні досягли Дністра й з'явилися біля Хотина й націлилися взяти Кам'янецьку фортецю... Володийовський в кінці липня 1672 р. зі своїми загонами пересунувся з Хребтієва до Кам'янця. Але перед тим, як остаточно зостатися в Кам'янці, він поспішив на Волинь до Іезуполя, щоби попрощатися зі своєю дружиною, бо вона зі Свентославою Потоцькою, дружиною Кам'янецького старости, вибралася на Волинь, бо ці дві пані дуже боялися турецької навали. В Стрільцях під Дубном задержалися вони на кілька днів. Сюди же прибув і Юрій Володийовський, і тут подружжя Володийовські перед розлукою зробили собі взаємні записи на випадок смерті... Після цього Володийовський зараз же повернувся до Кам'янця, а його дружина з Потоцькою поїхала далі на північ до Литовських пуць, щоби там заховатися від турок» [20].

Певні додаткові аспекти у висвітлення історії Волині вносить маловідомий переклад Є. Сіцінського з польської мови історичного нарису відомого історика Польщі та України Й. Ролле «Исторический рассказ из прошлого столетия, видрукувана ним у 1889 р. в газеті «Волинь», перевидана в 2003 р. [21]. Володіючи обширними знаннями і багатством мови, образністю мислення і поетичним хистом, Євфимій Сіцінський в своєму перекладі показав реальні історичні події, поєднав науковий виклад і художню майстерність, не відступив від історичної істини, був точним і об'єктивним в описі явищ і ситуацій, прагнув їх не змінити, а лише образно оживити,

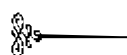
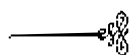
емоційно підсилити, висвітливши різні аспекти історії минулого Поділля й Волині, подав різного роду пригоди, цікаві випадки з історії Волинського краю, історії і культури України, її земель, а також оповів про трагічну долю литовського українця-переселенця Опанаса, його поневіряння під час своєї подорожі на Україну. Підґрунтям для написання цього історичного нарису було глибоке вивчення минувшини по архівних пам'ятках та історичних матеріалах, дубенські магістратські книги 1677-1720 рр. та глибоке знання автором життя та побуту українського народу, легенд, переказів. В нарисі художньо відтворено багатогранне життя минулих поколінь, змальовано картини побуту місцевих жителів, їх етнографічні й традиційні риси життя, безправне становище українських селян, їх муки й поневіряння. Праця пронизана гордістю і любов'ю до природи, до неповторних ландшафтів України, великою повагою до традицій і побуту українського народу знедоленого і замордованого поміщиками. Крім того у праці висвітлено деякі аспекти історії тодішнього судочинства на Волині.

Оцінюючи наукові здобутки Є. Сіцінського щодо вивчення історії України, та її окремих регіонів, відомий український вчений, професор М. Грушевський у своїй рецензії на одну із його праць писав: «Євфимій Сіцінський, священик в м. Кам'янці, представляє собою типичного провінціального дослідника в ліпшому значінню того слова, і для тих, що, сидячи в провінціальних містах, плачуться на неможливість щось робити, може бути прикладом, як може чоловік робити, сидячи і в такім мало інтелігентнім куті, як славний Кам'янець. Начавши ще на академічній лавці перекладами історичними, він і пізніше все робив над історією рідного Поділля, безпретенційно збираючи той матеріал, який мав під рукою, звичайно по церковній історії й археології переважно» [22].

Наукові здобутки Є. Сіцінського, в т. ч. статті-рецензії на праці з історії Волині (*збірник усіх його статей-рецензій готується до друку в другому кварталі 2019 р.*), підтверджують широту його наукових захоплень. Оцінюючи бібліографічну діяльність вченого, її слід сприймати, як українознавчу працю, спрямовану на створення найповнішої джерельної бази з історії України, як підґрунтя розвитку культури українського народу, що базується на рідній мові, державності і вірі, як шлях, позначений досягненнями в галузі бібліографії. Він прийшов до цієї діяльності через власну наукову роботу, виявивши ерудицію енциклопедиста, здатність до логічного мислення, аналізу і синтезу знань, акуратність і точність, готовність і спроможність бути посередником між книжкою та її читачем.

Джерела та література:

1. Трембіцький А. М. Євфимій Сіцінський (1859-1937): наукова та громадська діяльність. Монографія / А. М. Трембіцький. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2009. – 300 с.
2. Сіцінський Є. Рец. на «Волынские Епархиальные ведомости» (далі – ВЕВ). № 7-24. – 1895 // Записки НТШ (далі – ЗНТШ). – 1895. – Т. 13. – С. 7-23.
3. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-31. – 1896 // ЦДІА України, Львів, ф. 401, оп. 1, спр. 106, арк. 1-2; ЗНТШ. – 1896. – Т. 19. – С. 4-17.
4. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-15, 22, 26, 30-36. – 1897 // ЦДІА України, Львів, ф. 401, оп. 1, спр. 106, арк. 21зв.-22зв.; ЗНТШ. – 1897. – Т. 25. – С. 13-24.
5. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-14, 18-35. – 1898 // ЗНТШ. – 1898. – Т. 30. – С. 11-21.
6. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 3, 4, 6, 7, 11-24, 33-36. – 1899 // ЗНТШ. – 1899. – Т. 38. – С. 11-18.
7. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-15, 23-35. – 1900 // ЦДІА України, Львів, ф. 401, оп. 1, спр. 107, арк. 1-3зв.; ЗНТШ. – 1900. – Т. 43. – С. 9-20.
8. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-19, 33-34. – 1901 // ЗНТШ. – 1901. – Т. 48. – С. 10-16; ЗНТШ. – 1895. – Т. 12. – С. 18-20; ЗНТШ. – 1898. – Т. 30. – С. 26-28; ЗНТШ. – 1901. – Т. 42. – С. 4-5; ЦДІА України, Львів, ф. 401, оп. 1, спр. 105, арк. 60-61, 63-66.
9. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-11, 21-29. – 1902 // ЦДІА України, Львів, ф. 401, оп. 1, спр. 107, арк. 17-17зв.; ЗНТШ. – 1902. – Т. 56. – С. 4-11.
10. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-18. – 1903 // ЗНТШ. – 1903. – Т. 62. – С. 15-24.
11. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-5, 7, 12-13, 15, 18, 23-24, 26, 33-34. – 1904 // ЗНТШ. – 1904. – Т. 68. – С. 9-15.
12. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1-31. – 1905 // ЗНТШ. – 1905. – Т. 74. – С. 167-173.
13. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 1, 2, 17. – 1906 // ЦДІА України, Львів, ф. 401, оп. 1, спр. 107, арк. 27.
14. Сіцінський Є. Рец. на ВЕВ. № 8-13, 15, 24, 28-29, 31, 34-37, 47-48. – 1908. // ЦДІА України, Львів, ф. 401, оп. 1, спр. 105, арк. 92зв.-97; ЗНТШ. – 1908. – Т. 91. – С. 169-175.

15. Євфимій Сіцинський. Болоховское княжество (1150-1257) / Євфимій Сіцинський ; Передм. та упорядн. А. М. Трембіцький. – Хмельницький : [б. в.], 2004. – 27 с.
16. Завальнюк О. М. Вихідці Поділля-викладачі Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету (1918-1921) / О. М. Завальнюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського держ. пед. університету. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 300-318.
17. Сіцинський Є. Хмельницький замок і матеріали по м. Хмельнику. Авторський рукопис. 15 жовтня 1900-1931 рр. // Державний архів Хмельницької області, ф. р-3333, оп. 1, спр. 12, арк. 1-89.
18. Євфимій Сіцинський. Гектор Кам'янецької фортеці / Євфимій Сіцинський ; Передм. та упорядн. А. М. Трембіцький. – Хмельницький : [б. в.], 2003. – 30 с.
19. Сіцинський Є. Гектор Кам'янецької фортеці... – С. 12-14.
20. Сіцинський Є. Гектор Кам'янецької фортеці... – С. 15-17.
21. Д-р Антоній. Исторический разсказ из прошлого столетия / Антоний Ролле ; Перекл. з пол. Е. Сецинский // Вольнь. – 1889. – № 20-23; Трембіцький А. М. Вклад Є. Сіцинського у вивчення історії Волині / А. М. Трембіцький // Духовні витoki Житомирщини: Науковий збірник «Велика Волинь»: Праці Житомирського науково-краснознавчого товариства дослідників Волині. – Т. 29 / Гол. ред. М. Ю. Костриця. – Житомир : М. Косенко, 2003. – С. 181-192.
22. Грушевський М. Рец. на працю: Е. Сецинский. Город Каменец-Подольск. Историческое описание // ЗНТШ. – 1895. – Т. 8. – С. 16-18.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.21.14>

УДК 929.5(477.82)«20»

Лариса Шваб

На перехресті волинських доріг: життя родин Левчанівських і Гродзінських наприкінці XIX – у XXI століттях

*Присвячую світлій пам'яті моєї
дорогої товаришки Ірини Левчанівської*

У статті висвітлено життя відомих волинських родин Гродзінських і Левчанівських, відомих активною громадсько-політичною діяльністю наприкінці XIX – на початку XXI століття. Родина Карла фон Гродзінського та Тетяни Пряхіної в 1895 році оселилася в селі Линеві Володимир-Волинського повіту, Волинської губернії й тут виховували дев'ятеро дітей. Карл фон Гродзінський, поляк за національністю, зростає у Німеччині в лютеранській родині. Його прийомний батько дав йому агрономічну освіту й відрядив «заробляти свій хліб» у Російську імперію. Карл працював управителем маєтку графа Мусіна-Пушкіна. Тут вдруге одружився із росіяною Тетяною Пряхіною, яка походила із родини колишніх кріпаків графа Шереметьєва, засновника кріпацького театру Останкіно. Карл прийняв російське підданство, охрестився, записався в «купеческое сословие», й тепер називався на російський манер – Карло Іванович. Але приставки «фон» не міг зріктися до кінця життя. Навіть його діти, до Жовтневої революції, писалися «фон Гродзінські». У родині розмовляли російською мовою, плекали російську культуру. На Волині родина оселилася серед українських селян і це середовище «переманило» двох дітей Гродзінських – Олену і Михайла, які навчались у Санкт-Петербурзі й Відні, та все ж повернулися в Линеви й віддано працювали на користь української справи, заснували школу й навчали селянських дітей. Інші діти родини розлетілися по Російській імперії й лише ностальгія за молодістю повертала їх думками на рідні місця. Феномен свідомого обрання національної ідентичності розповсюджене явище в українській історії, але у цій родині несприйняття українського й жертовність на користь української справи, навіть ціною життя, сусідили одна з одною.

Олена Гродзінська (заміжня Левчанівська) – відома на Волині «сенаторка Левчанівська», мати Ірини Левчанівської, авторки спогадів про родину Гродзінських-Левчанівських, була однією з тих, хто з горнила Великої Війни вийшла сформованою особистістю, готовою до громадської праці. Вона зі своїм чоловіком Олександром Левчанівським, нащадком старого українського роду з Чернігівщини, брали активну участь в підготовці виборів до парламенту в Другій Речі Посполитій. За національним списком від українців Волині Левчанівська була обрана членом сенату. Була членкинею Українського парламентського клубу, Комісії закордонних справ, жіночої міжнародної організації «Ліга миру і свободи». Її виступи на захист українців у Польщі лунали з високих трибун Парижа, Праги, Женеви. Олена Левчанівська загинула за невідомих обставин після арешту її в 1939 році.

Громадськість Луцька дізналася про життя цієї родини зі спогадів Ірини Левчанівської. У статті використано її спогади «Далеке і близьке» (2000), «Згадалось мені...» (2001), «Сенаторка» (2004), «Ще не забулося» (2006). Деталі життя родини, вміщені у статті, відомі авторці із багаторічного спілкування із літньою Іриною Левчанівською. Стаття присвячується світлій пам'яті Ірини Левчанівської.

Ключові слова: Родина Гродзінських, родина Левчанівських.

